

אותו דיני ממונות]?! (24)

אמר רבא: אשכחתינהו לרבנן דבי רב דיתבי וקאמרי [מצאתי לחכמי הישיבה, שהיו יושבים ואומרים] בטעם הברייתא:

הא מני — ברייתא זו — **רבי שמעון** התימני היא, **דאמר:** מה אגרוף מיוחד שמפור לעדה ולעדים,

אלמא — סבר רבי שמעון התימני — צא-א

בעינן אומדנא דבי דינא [אומד בית דין] לידע אם ראוייה היא נגיחת השור להזיק, (1)

ולפיכך: **הא** [שור זה שקדמו ודנוהו דיני נפשות], **ביון דגמר דינא לקטלא**, לא משהינן ליה לאומדנא דבי דינא, ולא מעינן לדיניה

כאן לא אמרו ששור הנסקל הוא הפקר, אלא דוקא כשהוזמו עדיו, שהתברר למפרע שלא נאסר בהנאה, והוא כבר הפקירו ומועיל הפקרו, אבל כשנגמר דינו ולא הוזמו עדיו, לא הועיל הפקרו, [וראה מה שכתב על דבריו ב"דברי יחזקאל" סימן מט אות ד; וכבר נתבאר, דאכתי תיקשי: לדעת החולקים וסוברים שאיסורי הנאה "אינם שלו", ואיסור ההנאה עצמו הוא כמו הפקר; וראה מקורות לדברי האחרונים בזה, ב"ספר המפתח"].

1. המאירי תמה על "גדולי הפוסקים" [כך קורא המאירי לרי"ף], שלא הביאו דין זה בהלכותיהם; וב"אבן האזל" [נזקי ממון יא סוף הלכה ז ח] כתב, שעל הרי"ף לא קשה כל כך, כי עיקר הסוגיא עוסקת בדיני נפשות של השור, שאינו נוהג בזמן הזה, ולכן השמיט הרי"ף את כל הסוגיא, אף שיש בזה נפקא מינה גם בזמן הזה לענין דיני ממונות; אך על הרמב"ם תמוה שהשמיט דין זה.

וכתב שם, שהרמב"ם הכריע שלא כסוגייתנו, מכח הסוגיא בדה כד ובדה מא [במכירין בעל השור ואין מכירין את השור], שאין צריך להביא את השור כדי לאומדו על נגיחתו, שסתם נגיחת שור יש בו כדי להזיק, ראה שם ביתר אריכות.

24. הקשה רבי עקיבא איגר [בגליון הש"ס]: הרי בגמרא כריתות כד א מבואר, דשור אחר שנגמר דינו הוי הפקר, [שור הנסקל שהוזמו עדיו — לאחר שנגמר דינו ליסקל — כל המחזיק בו זכה בו], ואם כן איך ידונוהו דיני ממונות, והרי נגח ואחר כך הפקיר קודם שהעמידוהו בדין או אף קודם שנגמר דינו, הרי הוא פטור בנזיקין לכולי עלמא, לדעת כמה ראשונים [ראה הערות ל"חברותא" לעיל מד ב הערה 17], ואם כן האיך יחזרו וידונו אותו דיני ממונות?! [ולכאורה אף בלי הגמרא בכריתות — שהיא בפשטות משום שהבעלים הפקירו אותו מתוך שהיו חושבים שייסקל, כי הרי הוזמו עדיו ולא נאסר מעולם בהנאה — יש לתמוה, כי משנגמר דינו אסור הוא בהנאה, ותיקשי לדעת הסוברים: "איסורי הנאה אינם שלו", וראה ב"קהלות יעקב" הנדמ"ח לנדריים סימן לח אות ט].

וכן הקשה ב"קצות החושן" סימן תו בשם אחיו; וכתב שם ליישב, ד"איסורי הנאה אינם ברשותו" ואין יכול להפקירו, וכמבואר לעיל מה א: "משנגמר דינו מכרו אינו מכור הקדישו אינו מוקדש", ופירש רש"י שאינו ברשות בעליו להקדישו, [והיינו שה"קצות החושן" מבין בדברי רש"י, שאיסורי הנאה הם שלו, רק ש"אינם ברשותו", ולכך אינו יכול להקדישם, וכמו גזל שהוא "אינו ברשותו" להקדישו, כמבואר לעיל סח ב], ואם כן לא קשה, שעד

וישתלם הניזוק ממנו, ואחר כך יחזירנו; ולכן, אם עדיין לא דנוהו דיני נפשות, יעשה כן ואחר כך ידינוהו ויסקלוהו, אבל אם כבר דנוהו דיני נפשות, שוב אינו משתלם מן השור, כי אין מענים את דינו להשהותו לחרישה.⁽³⁾

ומקשינן עלה: **אי ברה**, אם כן אף **כי לא דנוהו דיני נפשות**, **היכי דיינינא ליה דיני ממונות בלא בעלים** [איך ידונוהו בלי בעלים], והרי אין חבין לאדם שלא בפניו.

ומשנינן: **דקביל סהדי** [קיבלו בית הדין עדים על הנגיחה], **ושוב ברה**.⁽⁴⁾

ואכתי מקשינן קושיא אחרת: **סוף סוף** — כשלא דנוהו עדיין דיני נפשות — **מחיבא משתלם** [מנין משתלם הניזוק]? הלוא **מרידיא** [מהחרישה בן] הוא משתלם —

[כיון שנגמר דינו לסקילה, אין משהים את ביצוע גזר הדין עד שיאמדוהו בית הדין, כדי שלא לענות את דינו];⁽²⁾ וזו היא ששנינו: קדמו ודנוהו דיני נפשות אין חוזרין ודנין אותו דיני ממונות, כי אין בית הדין יכול לאומדו.

הוסיף רבא — שאמר משמם של רבנן דבי רב פירוש זה — **ואמינא להו אנא** [אמרתי להם אני]:

אין הדבר כאשר אתם סוברים, אלא **אפילו תימא** שברייטא זו **כרבי עקיבא** היא, הסובר: די באומדנא של העדים; כי אין טעם הברייטא שאין דנין את המועד דיני ממונות אחר דיני נפשות משום שהוא צריך אומדנא, אלא, **הבא במאי עסקינן**:

כגון שברח הבעלים, ואין ממה לשלם אלא מן השור, דהיינו שישכירוהו לחרוש בו,

לעיל מה א ד"ה מכור, ראה שם] הסובר, ששור הנסקל אינו אסור מחיים אלא לאחר סקילה או שחיטה, אם כן באמת צריך לומר את הטעם משום שאין מענין את דינו; וב"ספר המפתח" הביאו משם כמה אחרונים, שלמדו מדברי רש"י אלו, שהוא סובר כרבינו תם; [ומיהו לעיל מה א איתא: "משנגמר דינו, מכרו אינו מכור, הקדישו אינו מוקדש", ופירש שם רש"י, שהוא משום דלאו ברשותיה דמריה קאי לאקדושיה, והיינו משום שהוא אסור בהנאה, וכן הבין בדבריו ב"קצות החושן" סימן תו, וצריך תלמוד].

ולשון הרמ"ה ב"שיטה מקובצת" הוא: "ואם קדמוהו ודנו דיני נפשות ונתחייב מיתה, אין דנין אותו דיני ממונות, דכיון דנגמר דינו תו לא משהינן ליה, וכל שכך דאיסורי הנאה הוא".

4. נתבאר על פי רש"י; וכתב ב"אבן האזול"

2. כתב הראב"ד: "דכמיתת הבעלים כך מיתת השור — ראה לעיל מג א — אף לעינוי הדין"; וב"דבר אברהם" חלק ב סימן לה, העיר, שלפי מה שכתב הרמ"ה בסנהדרין לה, שאיסור עינוי הדין הוא משום "ואהבת לרעך כמוך", אם כן אין שייך להקיש מיתת השור למיתת הבעלים, ומשום שאינו דין מדיני המיתה, ולא הוקש שור אלא למיתת הבעלים, ולא לאהבת הבעלים, ראה שם, [וראה שם, ששיטת הרמב"ם פרק יא מנוקי ממון הלכה ז ח, היא, שבאמת אין חוששין לעינוי הדין של השור והראב"ד נחלק, והאריך שם בכיבור מקורו של הרמב"ם].

3. כן פירש רש"י; ומיהו לכאורה תיפוק ליה שאחר גמר דין הרי הוא אסור בהנאה ואין שייך להשתמש בו לחרישה!?

והניחא לדעת רבינו תם [הובא בתוספות

ראות ... והצילו העדה את הרוצח מיד גואל הדם והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו", הרי למדנו – ממה שאמר הכתוב: "אשר ימות בה" – שיש אומד למיתה, וצריכים לאמוד את האבן אם ראויה היא להמית, ורק אז יגלה הרוצח –

ומיהו יש להסתפק: האם יש אומד אף לנזקין וצריך לאמוד את החפץ שהזיק אם יש בו כדי להזיק, או שמא אין אומד לנזקין, אלא אפילו אם אין החפץ שהכה אותו בו ראוי להזיק, מכל מקום חייב הוא?

ומפרשת הגמרא:

מי אמרינן: לקטלא [למיתה], היינו כשמת המוכה, הוא דאמדינן את החפץ הממית, ושוקלים: בהכי נפקא נשמה, בהכי לא נפקא נשמה, [בחפץ זה ראויה הנשמה לצאת, ואילו בחפץ זה אינה ראויה].

אבל לנזקין אפילו כל דהו חפץ שהוכה בו הרי הוא חייב, ומשום שלפעמים ניזוק האדם אפילו בכל שהוא.

אי הכי, תם – ששנינו בברייתא שאין דנים אותו דיני ממונות כלל, ומשום שאינו משתלם אלא מגופו, והלוא הוא נסקל – **נידייניה דיני ממונות ברישא** [ידונוהו דיני ממונות תחילה] **ונשתלם מרידייא** [וישתלם מן החרישה], שהרי אף החרישה מגופו היא באה, והדר **נידייניה** [ושוב ידונוהו] **דיני נפשות!**

אמר רב מרי בריה דרב כהנא:

זאת אומרת, מברייתא זו יש ללמוד: **רידייא עלייה דמרה הוא** [החרישה עליית בעליה היא], כלומר: השכרת השור לחרישה בשור התם, בלי שייגבנו הניזק, אין זה חשוב תשלום מגופו, אלא כאילו נשתלם מן העלייה, והרי תם אינו משלם מן העלייה, ולכן בשור תם אין אפשרות לגבות ממנו כלל.⁽⁵⁾

איבעיא להו [נסתפקו בני הישיבה]:

כתיב [במדבר לה כג] גבי הורג נפש בשגגה: "או בכל אבן אשר ימות בה [הכהו] בלא

[נזקי ממון יא ז], שנראה מרש"י, שדי בקבלת עדות בפני בעל דין, כדי לגמור את הדין אפילו שלא בפניו, ומה שאין דנים דיני ממונות הוא משום שאין לו נכסים, וזה צריך ביאור: אם כן למה לי לומר שברח, תאמר הגמרא שאין לו נכסים! ? [ויש לעיין בלשון רש"י שכתב: "ואין חבין לאדם שלא בפניו", דזה יותר משמע שהכוונה היא לגמר דין, מאשר לקבלת עדים].

ובשם הרמ"ה ב"שיטה מקובצת" הביא, דמאחר שברח, שוב אי אפשר לגמור את דינו בלי הבעלים, ולכן אומרת הגמרא שברח; אלא שמכל מקום מה שאין דנים שלא בפניו זה דוקא לענין לגבות מן העלייה, אבל מהשור הנמצא

5. הקשו התוספות: מכל מקום יגבוהו תחילה את השור ויחרוש הניזק בו, ואחר כך ידונוהו דיני נפשות! ?

ותירצו: אם היה גובהו לגמרי, כי אז לא היו

ובשם הרמ"ה ב"שיטה מקובצת" הביא, דמאחר שברח, שוב אי אפשר לגמור את דינו בלי הבעלים, ולכן אומרת הגמרא שברח; אלא שמכל מקום מה שאין דנים שלא בפניו זה דוקא לענין לגבות מן העלייה, אבל מהשור הנמצא

מאי לאו, ממטא למעלה קא חשיב, כלומר: מהשיעור הפחות שלהם ומעלה, הרי הוא בכלל "פחותין", שחייב על נזקיהם, **והכי קאמר** התנא של המשנה:

מעומק טפח ועד עומק עשרה, מיתה ליכא, כלומר: אם מת בהם השור אינו חייב משום שאינם ראויים להמית, ואילו נזקין איכא, כלומר: אם הוזק בהם השור חייב בעליהם בתשלומין.

אלמא לנזקין אפילו בכל דהו חייב, שהרי אפילו על בור טפח חייב הוא בנזקי השור, הרי שמע מינה: אין אומדין לנזקין, כי סתם בור שיש בו שיעור טפח, אין בו כדי להזיק, ומכל מקום חייב הוא על נזקיו.⁽⁶⁾

ודחינן: **לא, ממעלה למטה קא חשיב,** כלומר: אין בכלל "פחותין" לחייב על נזקיהם, ומבלי אומד, אלא אותם ששיעורם כמעט שוה לבור עשרה,⁽⁷⁾ **והכי קאמר:**

אם היה עמוק עשרה, מיתה איכא, כשמת בו השור, הרי הוא חייב עליו.

ואם היה פחות מעשרה פורתא [מעט], נזקין איתא, מיתה ליכא, ולעולם אימא לך: יש אומד לנזקין, וכל מידו ומידו כי היכי דמתזקה ביה בעינן [וכל בור ובור אינו חייב

או דילמא: לא שנא, וכשם שאומדים את החפץ הממית, כך אומדים את החפץ המזיק, ואם אינו ראוי להזיק אינו חייב.

תא שמע ממשנה לעיל נ ב שאין אומד לנזקין:

דתנן: החופר בור ברשות הרבים, ונפל לתוכו שור או חמור חייב; אחד החופר בור, שיח, מערה, חריצין ונעיצין חייב, אם כן למה נאמר [בתורה] "בור", [כדי ללמד]:

מה בור שיש בו כדי להמית, דהיינו שהוא עמוק עשרה טפחים שכך הוא שיעורו של סתם בור, אף כל השאר אינו חייב עליהם — אם מת בהם השור — אלא כשיש בו כדי להמית, דהיינו שהוא עמוק עשרה טפחים.

אבל אם היו — כל אלו שנשנו במשנה — פחותין מעשרה טפחים, ונפל לתוכו שור או חמור, ומת, הרי בעל הבור פטור מלשלם.

ואולם אם הוזק בו שור או חמור — בבור וכל השאר הפחותים מעשרה טפחים — הרי בעל הבור חייב לשלם.

ולומדת הגמרא ממשנה זו, שאין אומד לנזקין, כי:

אחד לכולם, אלמא: "אין אומד לנזקין"; [ומשינין]: לא, מלמעלה למטה קא חשיב, ו"היו פחותין מעשרה" דקתני, אתשעה טפחים דסמיך לעשרה בלחוד קאי, משם ואילך כל חד וחד לפום שיעוריה".

7. כתב ה"פני יהושע", שלפי פירושו של רש"י, הלשון "מלמטה למעלה, וממעלה למטה", אינו מיושב כלל; וראה שם שביאר באופן אחר.

ממתינים לו עד שישתלם מן הרידיא, כמו שאין ממתינים לבעלים, אם היו אומרים המתינו לי עד שאחורש מעט, ואחר כך תסקלוהו.

6. כן משמע לפרש על פי רש"י, שכתב: "אלמא בטפח הוי הזק".

והראב"ד [הובא ב"שיטה מקובצת"] כתב: "וקאמר: הניזק בו [בבור] חייב, ולא קא מפליג בין נזק דטפח לנזק דתשעה טפחים [אלא] חיוב

על נזקיו, אלא אם אמדוהו, שיש בו עומק כדי להזיק את אותו הנזק שהוזק בו השור.⁽⁸⁾

תא שמע מברייתא שיש אומד לנזיקין:

דתניא: הכהו האדון לעבדו על עינו, וסימאו, או שהיכהו על אוזנו, וחירשו, הרי העבד יוצא בהן לחירות.⁽⁹⁾

אבל אם הכה האדון על הכותל כנגד עינו של עבדו, ואינו רואה כתוצאה ממכה זו, או שהכה האדון על הכותל כנגד אוזנו של עבדו, ואינו שומע כתוצאה ממכה זו, אין עבד יוצא בהן לחירות.

והרי מאי טעמא, כשהכהו כנגד עינו אין הוא יוצא לחירות, וכי אטו לאו משום דבעינן אומדנא, וכשהכה על הכותל כנגד עינו או אוזנו, אין בו כדי לסמאו או לחרשו, ומזלו הוא שגורם לו לעבד להסתמא או להתחרש,⁽¹⁰⁾ ושמע מינה מברייתא זו: יש אומדנא לנזיקין.

ודחינן: לא כאשר פירשת שהוא פטור משום אומדנא, אלא משום דאמרינן: כיון שאדם בר דעת הוא, הוא ניהו דאבעית אנפשיה [הוא הפחיד את עצמו], מדעתו הוא נבעת, שנותן להכו אל פחד הקול הבא פתאום.

כדתניא:

המבעית את חבירו, הרי זה פטור מדיני אדם, וחייב בדיני שמים, כי הוא זה שהבעית את עצמו, ואין זה אלא גרמא של המבעית; כיצד:

תקע [צעק] אדם באזנו של חבירו, וחירשו, הרי זה פטור מתשלום נזק; אבל אם אחז באזנו, וחירשו, חייב שזה מעשה בידים הוא.⁽¹¹⁾

תא שמע מברייתא דיש אומד לנזיקין:

דתניא: החובל בחבירו: המשה דברים [שמתחייב כל חובל] אומדן אותו — כמה הוא צריך ליתן — ונותנין לו [לנחבל] מיד —

11. א. נתבאר על פי לשון רש"י, וכפי שהוגה במהדורת פרנקל, ועל פי דברי רש"י בקדושין כד ב; ולשון המאירי הוא: "דוקא בנגיעה, כגון הכהו על עינו וסמאה ... הא אם הכה כנגד עינו, ונסתמא לבעיתת הקול, וכן כנגד אוזנו ונתחרשה, אינו יוצא לחירות שהרי לאו מעשיו הם".

ב. והרמ"ה כתב ב"שיטה מקובצת": "איהו הוא דקא מבעית אנפשיה, שהיה לו להרכין ראשו לצד אחר ולא הרכין, אבל ודאי אם לא יכול להרכין ראשו לצד אחר, ולא הציל את עצמו מן ההיזק, גירי ידידיה אהנו ביה [כחו של זה הוא שהזיקו], כדתניא: "המבעית את חבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, כיצד ...",

8. לשון הגמרא מתבאר היטב לפי דברי הראב"ד שהובאו בהערה לעיל.

9. שהעבד יוצא לחירות, בשן ועין ועשרים וארבעה ראשי אברים [וראשי אזנים ביניהם], ראה קידושין כד א וכה א, וראה עוד בסוגיית הגמרא לקמן צח א, ובתוספות שם.

10. כן פירש רש"י, וגאון ז"ל ב"שיטה מקובצת"; והראב"ד [הובא ב"שיטה מקובצת"] כתב: "ולא אפשר לאומדו, משום דצליל ההכאה אין אדם יכול לעמוד עליו, או שמא, משום דקים לן שאין באותו הצליל כדי לסמאו או לחרשו".

ורפיוי⁽¹²⁾ ושבת עד שיתרפא, כלומר: צריכים בית הדין לאמוד מיד כמה רפיוי מזונות ושבת יצטרך הנחבל עד שיתרפא, ואת כל זה מחייבים את הנתבע לתת לנחבל מיד.⁽¹³⁾

אמדהו ליתן לו רפיוי ושבת לזמן מסוים, והיה מתנוונה והולך [שהאריך חליו] אין נותנין לו אלא כפי שאמדהו.⁽¹⁴⁾

וכן אם אמדהו, והבריא בתוך הזמן, נותנין לו כל מה שאמדהו.

הרי שמע מינה מאומד של רפיוי, שיש אומד לנזקין.

ודחינן: למימד גברא כמה ליקצר מהא מכה כמה לא מיקצר [לאמוד את הנחבל כמה זמן אמור הוא להיות חולה] לא מיבעיא לן דודאי אמדינן [אומד זה אין להסתפק בו שודאי אומדים].⁽¹⁵⁾

כי קא מיבעיא לן: למימד חפצא אי עביד האי נזקא או לא [לאמוד את החפץ המזיק אם ראוי הוא לעשות נזק זה], בזה הוא דמיבעיא לן: מאי [האם אומדין או לא].

תא שמע מברייתא — שהובאה לעיל צ ב — ששינונו בה בהדיא, שיש אומד לנזקין:

החולי יתר על מה שאמדהו, אינו מוסיף לו כלום, וכן אם הבריא מיד, אין פוחתין לו ממה שאמדהו. במה דברים אמורים בשרצה המזיק, שזו תקנה היא לו, אבל אם אמר המזיק אין רצוני בתקנה זו, אלא ארפאהו דבר יום ביומו, שומעין לו; פירוש: תקנה היא לו שיאמדו מיד ויתן מיד, ואז אפילו אם יארך החולי יותר, לא יוסיף, אבל אם רצה ליתן דבר יום ביומו, לא יאמדהו ויתן כפי אורך החולי.

ומקור דברי הרמב"ם ראה ב"מגיד משנה"; אבל מדברי המאירי שכתב כמו הרמב"ם, מבואר, שכך הוא מפרש את מה שאמרו "ורפיוי ושבת עד שיתרפא", ראה שם היטב.

14. הב"ח הביין מדברי התוספות, שלא היו גורסים כן בגמרא, אך לפי מה שפירש המהרש"א את דבריהם אין לזה הכרח; והרש"ש הצדיק דברי הב"ח.

15. כתב רבינו יהונתן ב"שיטה מקובצת": "כלומר: אחר שהוזק ונפל למשכב, בודאי חייבים בית דין לעשות אומדנא כמה ימים ראוי שישכב ויהא בטל ממלאכתו ... שאם לא יאמדו

והני מילי בגמרא בעלמא, אבל היכא דעביד מעשה בגופיה, אף על גב דהוה יכול לאצולי נפשיה ולא הציל, המזיק חייב, וכדתנן: "האומר קטע את ידי ושבור את רגלי על מנת לפטור, חייב", ואף על גב דקא עביד ברשות, וכל שכן היכא דשתק ליה מישתק".

ג. הקשו התוספות: כיון שבאחזו הדין תלוי, אם כן למה חילקה הברייתא בין הכהו כנגד אזנו להכהו על אזנו, והרי אפילו כשהכהו כנגד עינו, אם אחזו הרי הוא חייב; ולא יישבו.

12. א. כן היא גירסת רש"י "ורפיוי" עם וי"ו בתחילת התיבה.

13. נתבאר על פי לשון רש"י, שכתב: "ומחייבין את זה ליתן לו מיד כל רפיוי ושבתו ומזונותיו הצריכים לו עד שיתרפא".

אבל הרמב"ם [חובל ומזיק ב יד] כתב: "כיצד משערין הרפיוי, אומדין בכמה ימים יחיה זה מחולי זה, וכמה הוא צריך ונותן לו מיד, ואין מחייבין אותו ליתן דבר יום ביומו, וזו תקנה היא למזיק". וכן השבת אומדין אותה ונותן הכל מיד, אם היה מתגלגל בחליו והולך, וארך בו

אמר רב פפא: לא שנו — שאם רקק והגיע בו הרוק הרי הוא משלם — אלא כשהגיע הרוק בו בעצמו, אבל אם הגיע הרוק בבגדו בלבד, לא חייב הרוקק לשלם לו דמי בושת.

ומקשינן עלה: וניהוי כי בייש בדברים, אף אם לא הגיע הרוק בו עצמו, הרי לא גרע בושת זה מביוש בדברים, ויהא חייב הרוקק!?

אמרי במערבא [אומרים בארץ ישראל] ליישב משמיה דרבי יוסי בר אבין:

זאת אומרת, ממשנתנו — ששינוי "והגיע בו הרוק", דמשמע: דוקא בו ולא בבגדו (17) יש ללמוד: ביישו אדם לחבירו בדברים, הרי זה פטור מכלום.

שינוי במשנה: נותן לו ארבע מאות זוז, זה הכלל: הכל לפי כבודו:

איבעיא להו בני הישיבה:

"הכל לפי כבודו" שאמר תנא קמא: האם לקולא — להקל על החובל — קאמר כדמפרש ואזיל, או שמא לחומרא קאמר?

ומפרשינן את האיבעיא:

האם לקולא קאמר והכי קאמר: דאיכא עני דלא בעי למישקל כולי האי [יש עני שאין כבודו רב כל כך, ואינו נוטל ארבע מאות זוז

דתניא: שמעון התימני אומר: מה אגרוף מיוחד שמסור הוא לעדה ולעדים לאמוד אם ראוי הוא לחבול את החבלה שנחבל בו; אף כל דבר שחבל בו מיוחד שמסור לעדה ולעדים, ולהוציא אבן שנאבדה מתחת ידי העדים, שאין בית דין יכולים לאומדו, שאינו חייב.

הרי שמע מונה בהדיא: יש אומד לנזקין.

ומסקינן: אכן שמע מונה שיש אומד לנזקין.

אמר מר בברייתא:

אמרוהו לתקופת מחלה מסוימת, והבריא קודם הזמן שאמרוהו, נותנין לו כל מה שאמרוהו —

מסייע ליה ברייתא זו לרבא, דאמר רבא:

האי מאן דאמרוהו לכולי יומא, ואיתפח לפלגא דיומא וקא עביר עבירתא [מי שאמרוהו להיות חולה ושובת מעבודה ליום שלם, והבריא במחצית היום, ועושה הוא את מלאכתו], מכל מקום יהיבין ליה לנחבל שבת דכולה יומא [נותנים לו שבת של כל היום], כי מן שמיא הוא דרחמי עלה [מן השמים ריחמו עליו], (16) אך מתחילתו אכן היה אמור להיות שובת יום שלם.

שינוי במשנה: רקק והגיע בו הרוק, והעביר טליתו ממנו, פרע ראש האשה בשוק, נותן לו ארבע מאות זוז:

16. כתב המאירי: ואם האריך החולי, אין מוסיפים לו, שמא פשע.

17. נתבאר לפי גירסתנו; אך הגר"א מחק תיבות

בית דין כמה ימים יפול למשכב, פעמים ירמה המוכה את המכה, שהיה יכול לילך על משענתו, ויאמר שהוא עדיין אינו יכול לעמוד על רגליו, ונמצא אתה מכחיש את המזיק שלא כדון, ולפיכך צריך אומדנא."

דמי בושתן], ונמצא שהקלנו בעני כזה על החובל.

או דילמא לחומרא קאמר, והכי קאמר: דאיכא עשיר דבעי למיתב ליה טפי [יש עשיר שכבודו רב, ויש לשלם לו דמי בושתו יותא מארבע מאות זוז] ונמצא שהחמרנו על החובל.

תא שמע שתנא קמא לקולא קאמר, מדקאמר רבי עקיבא בהמשך המשנה: אפילו עניים שבישראל רואין אותן כאילו הן בני הורין שירדו מנכסיהם, שהם בני אברהם יצחק ויעקב, ומעשה באחד שפרע ראש האשה, באת לפני רבי עקיבא, וחייבו ליתן לה, ארבע מאות זוז" —

הרי שמע מינה דתנא קמא לקולא קאמר, ללמד שיש עני שפוחתין לו מארבע מאות זוז; ומשום, שלפירוש זה ניחא דברי רבי עקיבא, ומה שחייב ליתן לאשה ארבע מאות זוז, כי אף שלתנא קמא מן הראוי היה ליתן לה פחות מארבע מאות זוז, רבי עקיבא חולק וסובר שאפילו עני שבישראל אין ראוי לפחות לו מארבע מאות זוז; אבל אם נאמר, שלדעת תנא קמא נמי, אין עני שפוחתין לו מארבע מאות זוז, אלא שיש עשיר שמוסיפין לו על ארבע מאות זוז, אם כן בהכרח שרבי עקיבא בא לומר, שאפילו עני שבישראל מוסיפין לו על ארבע מאות זוז, ואם כן היה לו לרבי עקיבא לחייב את הפורע יותר מארבע מאות זוז.

ומסקינן: אכן שמע מינה דתנא קמא לקולא קאמר.

שנינו במשנה: ומעשה באחד שפרע ראש האשה, באת לפני רבי עקיבא וחייבו ליתן לה ארבע מאות זוז, אמר לו: רבי, תן לי זמן, ונתן לו זמן:

ומקשינן: ומי יהבינן זמן [האם נותנים לחובל זמן לתשלום]?! והאמר רבי חנינא: אין נותנין זמן לחבלות!?

ומשנינן: כי לא יהבינן ליה זמן לחבלה דחסריה ממונא [לחבלה שיש בה חסרון ממון לנחבל, אין נותנים זמן], אבל לבושת דלא חסריה ממונא, יהבינן זמן [אבל לתשלום בושת שלא נחסר המתבייש ממון, נותנים זמן].

שנינו במשנה: שמרה עומדת על פתח הצירה ושבר את הכד בפניה וכו' כאיסר שמן, גילתה את ראשה וכו', ובא לפני רבי עקיבא וכו', אמר לו: לא אמרת כלום, החובל בעצמו, אף על פי שאינו רשאי — פטור, אחרים שחבלו חייבים.

ופרכינן: והתניא בברייתא: אמר לו רבי עקיבא: צללת במים אדירים⁽¹⁾ והעלית חרס בידך, כלומר יגעת לפטור את עצמך, ולא העלית בידך כלום, כשברי חרס שאינם ראויים לכלום.⁽²⁾

קאמר ליה לשון זו, כלשון הכתוב [משלי כ ה]: "מים עמוקים עצה בלב איש" — "שיטה מקובצת" בשם גאון.

2. רש"י. וב"תורת חיים" כתב: לפי שהמרגליות

"זאת אומרת", וכפי שמפורש שם הטעם, שמן המשנה אין מוכרח שאינו חייב כלל, כי יש לומר שבא למעט רק שאינו חייב ארבע מאות זוז.

1. על שם מה שביקש עצה להפטר מתשלומים

ומשנין: **הכי קאמר ליה רבי עקיבא: לא מבעיא בושת, דאדם רשאי לבייש את עצמו, על כן ברור, שהמבייש אותו מתחייב לשלם, אף על פי שהוא גם בייש את עצמו.**

אלא, אפילו חבלה ונזק, דאין אדם רשאי לחבל בעצמו, מכל מקום אחרים שהכלו בו אינם יכולים להפטר ולומר: אם גם הוא עבר איסור וחבל בעצמו, מדוע מחייבים אותנו על מה שאנו חבלנו בו, אלא — חייבין הם לשלם לו את חבלתו.

ותמהינן: **וכי אין אדם רשאי לחבל בעצמו?**

אדם שנשבע לעשות דבר מה, ולא קיים את שבועתו, הרי זה חייב בקרבן חטאת.⁽¹⁾ שנאמר [ויקרא ה ד,ו]: "או נפש כי תשבע לבטא בשפתים, להרע או להיטיב, לכל אשר יבטא האדם בשבועה, ונעלם ממנו, והוא ידע ואשם. והביא את אשמו לה' על חטאתו אשר חטא, נקבה מן הצאן, כשבה או שעירת עיזים לחטאת, וכפר עליו הכהן מחטאתו".

כי **אדם רשאי לחבל בעצמו**, ואחרים אינם רשאים לחבול בו, ועל כן חייב אתה לשלם לה על שגילית את ראשה, למרות שגם היא גילתה את ראשה, כי היא רשאית לעשות זאת לעצמה, ולא אתה.

ועתה יש להקשות: הרי במשנה מבואר שאסור לאדם לחבול בעצמו, ואילו הברייתא אומרת שאדם רשאי לחבול בעצמו!?

אמר [תירץ] רבא: לא קשיא! כי המשנה והברייתא עוסקות בשני נושאים. כאן, המשנה, בחבלה ונזק,⁽³⁾ ואין אדם רשאי לחבול בעצמו. כאן, הברייתא, כבושת שאדם רשאי לבייש את עצמו.⁽⁴⁾

ותמהינן: **והא מתניתין כבושת הוא, שהרי מדובר בפריעת ראש האשה, שאינו נזק אלא בושת.**

ב-צא וקתני במתניתין: החובל בעצמו, אף על פי שאינו רשאי, פטור, משמע, דאף לבייש את עצמו אסור!?

שתשרה עליו רוח טהרה, אך אין משם ראייה כי השכר — רוח טהרה, מרובה על ההפסד. [ראה תענית יא ב שחילקו בין מצי לצער נפשיה דאיקרי קדוש לבין לא מצי לצער נפשיה דמיקרי חוטא].

4. בתוספתא פרק ט הלכה יא איתא, דהמבייש עצמו דינו מסור לשמים. משמע דאיסורא איכא, ולפי דברי תוספות להלן עמוד ב דלמסקנה לא מחלקים בין נזק לבושת, אתי שפיר — "חסדי דוד". [וראה להלן עמוד ב הערה 8].

1. אבל אינו לוקה משום "לא תשבעו בשמי

נמצאות במצולות ים, ויש עליהן כעין חרסים, ואתה צללת במים אדירים ולא העלית אלא את החרס שעל גבי המרגלית — על פי תוספות בבא מציעא יז ב ד"ה אי לאו.

3. יש להסתפק, לפי מה שחילק רבא בין חבלה לבין בושת, האם דוקא להזיק את עצמו אסור לאדם, אבל לצער את עצמו, או אפילו לפצוע את עצמו פצע שראוי להתרפא, הרי הוא כבושת ומותר לאדם לעשות זאת לעצמו, או שצער ופצעים הרי הם כנזק, ואין אדם רשאי בכך? וראה בסנהדרין סה ב דמשמע שלדעת רבי עקיבא אדם רשאי להרעיב את עצמו כדי